

نشریات

ادبی

ایران (۱)

تاریخ

کار روزنامه نویسی قبل از آنکه در ایران شروع شود و سروسامان
یابد در هندوستان آغاز شده است (۲) و نخستین روزنامه فارسی که
منتشر شده در سال ۱۲۱۲ هجری قمری و در شهر دهلی چاپ شده و پس از
آن در سال ۱۲۲۵ ه. ق. روزنامه دیگری بنام (هندوستانی) بمدیریت
شخصی بنام اکرم علی و دو سال بعد یعنی در سال ۱۲۲۷ روزنامه ای بنام
«مرآت الاخبار» و مجله ای بنام «جام جهان نما» و در سال ۱۲۳۸ ه. ق.
مجله دیگری موسوم به «شمس الاخبار» در بمبئی چاپ و منتشر شده است.
علت توجه مردم هند به نشر جراید فارسی علاوه بر تأثیر فرهنگ
و ادب ایران در شبه قاره هند و وجود هزاران نفر پارسیان و دانش پژوهان
پارسی زبان، علاقه دولت و دربار هند به بسط و توسعه زبان فارسی بوده
است چنانکه تا سال ۱۲۶۶ ه. ق. زبان فارسی زبان رسمی حکومت

(۱) متن سخنرانی مدیر مجله وحید در انجمن قلم ایران .

(۲) ایران شهر - جلد دوم - صفحه ۱۲۴۸ - چاپ یونسکو - تهران .

هندوستان بوده است .

علاوه بر نشر روزنامه و مجله پارسی در هندوستان ، تعداد زیادی کتب فارسی نیز چاپ و انتشار یافته و برای چاپ کتاب در آغاز قرن سیزدهم هجری اولین چاپخانه در این کشور دایر شده است .

اما اولین روزنامه فارسی در ایران روز دوشنبه ۲۵ محرم سال ۱۲۵۳ هجری قمری بوسیله میرزا صالح شیرازی و گویا بمدت سه سال انتشار یافته است .

این روزنامه موسوم به «کاغذ اخبار» یا «اخبار و وقایع دارالخلافة تهران» بوده است و قبل از نشر شماره اول در اواخر ماه رمضان ۱۲۵۲ طلبعه ای منتشر کرده و بشارت چاپ روزنامه راداده است .

چهارده سال بعد از انتشار روزنامه اخبار و وقایع دارالخلافة تهران یعنی در پنجم ربیع الثانی سال ۱۲۶۷ به همت میرزا تقی خان امیر - کبیر يك روزنامه منظم هفتگی بنام «روزنامه وقایع اتفاقیه» در هشت صفحه بقطع رحلی منتشر شده است (۱) .

شماره اول یا طلبعه این روزنامه بنام «روزنامه چه اخبار دارالخلافة» بوده و از شماره دوم بنام «روزنامه وقایع اتفاقیه» و يك شماره هم بنام «روزنامه وقایع» نامیده شده و از شماره ۴۷۲ مورخ پنجشنبه ۱۹ صفر ۱۲۷۷ موسوم به «روزنامه دولت علیه ایران» و «روزنامه دولتی» بوده و بالاخره در سال ۱۲۸۷ ه . ق . برای آخرین بار تغییر نام داده و تحت عنوان «روزنامه ایران» منتشر شده است .

مدیر این روزنامه میرزا جبار خوبی پسر حاج صفر علی خوبی و پدر میرزا جواد خان سعدالدوله و معروف به «میرزا جبار تذکره‌چی» بوده است. این روزنامه مدت بیست سال و هفت ماه هر روز پنجشنبه (بجز ۱۶ شماره اول که روز جمعه منتشر شده است) در تهران منتشر شده است.

در سال ۱۲۸۳ ه. ق. بر اساس دستور و به فرمان ناصرالدین شاه روزنامه‌های جدیدی بوجود آمدند. در این مورد ناصرالدین شاه فرمانی بدین شرح صادر کرده است:

«چون توجه ملوکانه در انتظام امور دولتی از هر جهت زیاد است و در طبع روزنامه جات که در اداره وزارت علوم است اهتمامی تمام فرموده‌اند حکم قضا توأم به اعتضاد السلطنه وزیر علوم صادر شده که در هر ماهی چهار طغرا روزنامه از این قرار طبع شود و میرزا ابوالحسن خان صنیع‌الملک از طرف وزارت علوم نایب باشد.

اول روزنامه دولتی بدون تصویر - دوم روزنامه دولتی مصور - سوم روزنامه ملی که بطور آزادی نوشته شود - چهارم روزنامه علمی» (۱)

پس از آنکه چند سالی روزنامه‌های فوق‌الذکر منتشر شد ناصرالدین شاه دستور دیگری صادر کرد و بر حسب این دستور که در یازدهم محرم ۱۲۸۸ توسط اعتماد السلطنه بکار بسته شده و بقول خودشان برای این بوده است که عمل مطبوعات دولت علیه و عمل

روزنامه‌جات مخصوصاً ترقی نموده و در تحت قاعده‌ای منضبط گردیده جای هفته‌ای یکبار که روزنامه منتشر میشده مقرر شده است هفته‌ای سه روزنامه منتشر گردد و روزنامه علمی و دولتی و ملتی مبدل بیک روزنامه شود و بنام روزنامه ایران نامیده شود.

این روزنامه تا سال ۱۳۱۳ که سال کشته شدن ناصرالدین شاه و فوت اعتماد السلطنه بوده مرتب انتشار یافته و پس از آن توسط محمد باقرخان ادیب‌الممالک که بعدها به اعتماد السلطنه ملقب گردیده و برادر-زاده محمدحسنخان اعتماد السلطنه بوده است منتشر شده و در سال ۱۳۲۱ هـ - ق. بنام «ایران سلطانی» تغییر نام یافته است.

پس از آن نشریات دیگری از قبیل روزنامه‌های وطن - مریخ - شرف - شرافت - مرآت السفر و مشکوة الحضر و ادبیه و روزنامه اردوی همایون و غیره در تهران چاپ و منتشر شده است و سپس در شیراز در تاریخ بیستم جمادی الثانی سال ۱۲۸۹ بهمت مسعود میرزای ظل السلطان روزنامه «الفارس» منتشر شده است. شماره اول این روزنامه بعبری و فارسی و شماره‌های بعدی بزبان فارسی بوده و پس از آن در سال ۱۲۹۶ هـ. ق. باز به همت ظل السلطان و مدیریت میرزا تقی خان سرتیپ روزنامه «فرهنگ» در شهر اصفهان چاپ و مدت ۱۵ سال نشر آن ادامه داشته است.

خصوصیات جراید آن دوران عبارت بوده است از اینکه :

اولاً غالب آن جراید با خط خوش و توسط خط نویسان نخبه و مشهور نوشته میشده است (چنانکه ۸۷ شماره روزنامه شرف که طی ۹ سال چاپ شده همه بخط خوش نویس مشهور میرزا رضای کلهر بوده است.)

ثانیاً نقاشان معروف آن زمان چون میسرزا ابوتراب و میرزا ابوالحسن غفاری (صنیع الملک) عکسها و تابلوهای زیبایی تهیه میکرده اند و در نشریه‌ها چاپ میکرده اند. (نقاشیهای روزنامه شرف تا شماره ۷۴ کلاً اثر دست نقاش چیره دست صنیع الملک بوده است.)

ثالثاً نوشته‌های جراید آن زمان از لحاظ عبارت و انتشاء دور از سهو و اشتباه بوده و ادیبانه و منشیانه نوشته می‌شده است.

رابعاً همه آن جراید دولتی بوده و حکام ایالات مکلف بوده‌اند که تعدادی از این روزنامه‌ها را خریداری کنند و در حوزه مأموریت خود باقراد باسواد بفروشند و بهای آنرا بمرکز حواله دهند.

در این باره میرزا تقی خان امیر کبیر دستور داده بوده است که هر کس در ایران سالبانه دارای دو بیست تومان مواجب دولتی است باید اجیر یک روزنامه (منظور روزنامه وقایع اتفاقیه است) شده و سالبانه دو تومان قیمت آنرا بدهد. و بر اثر همین دستور امیر، روزنامه وقایع اتفاقیه در آن ایام قریب یک هزار و یکصد مشترک پول‌بده داشته است.

خامساً مراعات عفت قلم می‌شده است و از نوشتن عبارات مستهجن و چاپ عکسهای خلاف عصمت خودداری مینموده‌اند. لیکن در حال حاضر تعداد جراید مملکت خیلی زیاد شده و صنعت چاپ نیز پیشرفت فوق‌العاده کرده و میلیونها تن از نعمت خواندن و نوشتن بهره‌ور شده‌اند و باید اذعان کرد که نشریات این زمان غالباً مشخصات جراید گذشته را ندارند.

زیرا در این دوران خط نویسی و خوش نویسی تقریباً منسوخ

و متروک مانده و دستگاههای عکاسی و گرافیک و اورسازی مجالی برای نقاشان باقی نگذاشته و کمتر کسی در پی این حرفه و هنرظریف می‌رود و نوشته های جراید نیز خالی از سهو و خطاهای ادبی نیست و برخی از جراید نیز در نشر مطالب خلاف عصمت و عفت با همدیگر مسابقه و رقابت دارند و امیدواریم با تأکیدات شاهانه و با توجهی که در کنگره زبان فارسی به میراث کهن ادبی و فرهنگی مملکت شده است (۱) و با آن نطق بلیغ و غرای نخست وزیر مشکلات و نابسامانیهای موجود بتدریج چهره در نقاب کشند و زبان و ادب و فرهنگ و تاریخ ما را بدرود گویند.

در اینجا بی مناسبت نمیدانم موضوعی را که در سفر اخیر خود پیاکستان در مورد یکی از جراید آن سامان شنیدم باز گویم.

یکی از جراید پرتیراژ و پرخواننده پاکستان روزنامه «جنگ» است. مطالب این روزنامه به سبک و سیاق اغلب جراید پاکستان با دست و بتوسط خوش نویسان پاکستانی نوشته و چاپ میشده است. روزی مدیران روزنامه درصدد برمیآیند که این روش را ترك گویند و بطریق حرفه‌چینی و با استفاده از ماشینهای انتر تایپ روزنامه را بچینند و چاپ کنند و ایامی چند نیز این روش را ادامه میدهند لیکن مردم پاکستان که سالها به خواندن روزنامه جنگ با خط خوش خوش نویسان عادت کرده بودند کم کم از خرید روزنامه خودداری میکنند و تیراژ روزنامه کم میشود و مدیران ناچار میشوند بهمان روش قدیم مجدداً روزنامه را منتشر نمایند و این عمل سبب شده است که سایر جراید پاکستان که تعداد زیادی هم جراید دولتی در بین آنها هست نشریات خود را با خط زیبای اردو که شباهت تام و تمامی بزبان فارسی دارد بنویسند و چاپ کنند.

(ناتمام)

۱- پیام شاهنشاه و متن سخنرانی آقای نخست وزیر در شماره ۱۱ سال هفتم مجله وحید چاپ شده است.